

For Aftenposten av professor, dr. philos. Wilhelm Keilhau

100144

Som et slags motto på tittelen i sin nye bok har Johan Scharffenberg stilt to stater av Norges utenriksminister i 1939 og 1940. Det første er en uttalelse Halvdan Koht kom med i utenrikskomiteen 22. desember 1939. Her sa han: «Eg trur for min part at England og Frankrike gjerne vil driva Noreg ut og nøytraltitet og inn i krigen.» Den andre uttalelsen falt under en stortingsdebatt 8. januar 1940, altså umiddelbart etter at den norske regjering hadde mottatt de britiske krav av 6. januar som senere ble frafalt. Koht bemerket den gang: «Eg må vedgå at eg kann ikkje fri meg for den mistanken at den britiske regjeringa beint fram har sett seg til fyremål å driva oss inn i krigen.»

Nu ligger det ikke synderlig beviskraft i henvisninger til slike rent personlige formodninger som bygger på mer eller mindre subjektive vurderinger. Og når de påberopte uttalelser skriver seg fra Koht, blir beviskraften særlig liten. Det lar seg nemlig ikke nekte at utenriksminister Koht i 1939 og 1940 bygde på en vurdering av situasjonen som senere viste seg å ha vært skjebnesvangert uriktig. Det kan være tilstrekkelig å henviser til en enkelt uttalelse Koht kom med på et møte i den utvidede utenrikskomité den 7. oktober 1939, — referatet fra dette møte ble i 1945 offentliggjort av Stortingets presidentskap og finnes innført i dokument nr. 8 for det år. Koht sa her: «Då eg tala i Stortinget 14. september, sa eg at etter mitt skyn ville færen for militær nøytralitetskrenkjing i denne krigen ikkje vera so stor som han var i den fyrre verdenskrigen.» Koht tok begivenhetene i de første krigsukene til inntekt for denne oppfatning.

Når det gjelder de inntrykk ledende norske politikere omkring nyttår 1940 hadde av de alliertes hensikter, kan man mot Koht anføre stortingspresident Hambro, som — så vidt man kan dømme på grunnlag av de aktstykker Scharffenberg har offentliggjort — stort sett hadde en klarere oppfatning av de utenrikspolitiske problemer enn utenriksministeren. På møtet den 22. desember uttalte Hambro således (det står hos Scharffenberg side 263): «Jeg tror at det ikke er noe ønske hos den engelske regjering å få Norge inn i krigen. Men jeg er helt klar over at der er et meget stort antall englendirer som gjerne ser at Norge blir trukket inn i krigen. Jeg tror at man i England er ganske på det rene med at der sitter, særlig i de nye departementer — blokadedepartementet og dette departement for økonomisk krigsførsel — en hel rekke mennesker uten politisk erfaring som tror at de kan føre det store ord.»

At det britiske utenriksdepartement hele tiden holdt igjen overfor disse ivrige herrer, er vel temmelig sikkert.

Det som engelskmennene ønsket, var vel ikke å få Norge inn i krigen, men å få hindret den malmtilførsel til Tyskland som fant sted over Narvik med fart gjennom norsk territorialfarvann. Fra britisk synspunkt stilte det seg nemlig som nesten tragisk irriterende at Norges nøytralitet skulle beskytte tilførselen til Tyskland av ytterst pakrevde krigsforbindelser.

Nu må det vel innrømmes at denne transittraffikk kunne vært stanset fra norsk side.

De norske utførselsforbud hadde således fått seg supplere med et transitforbud. Et slikt forbud ville vært alvorlig begrunnet i hensynet til Norges egne politiske interesser. For en nøytral makt er det nemlig klart nok ytterst farlig at dets territorialfarvann gjøres til gjennomgangskanal for den ene parts viktigste tilførsler av krigsforbindelser, og av to grunner representerte denne gjennomfart et særlig faremoment for Norge. For det første fordi utstrekningen av vårt sjøterritorium internasjonalt sett har vært omvistet. For det annet fordi vi — takket være statsmyndighetenes liksom konsekvente som kort-siktige forsømmelse av marinen — iallfall ved krigsutbruddet i 1939 hadde utilstrekkelige sjøstridskrefter til helt effektivt å bevokte hele sjøterritoriet.

Norge kunne også ha stanset transittraffikken ved å erklære en del av leden som militært territorium og befeste den. I og for seg skulle dette vært gjort for uhyre lang tid siden. Da Harald Hårfagre etter rikssamlingen henla sitt kongsete til Karmund, var det ut fra en riktig erkjennelse av at fullt militært herredømme over leden ville være en nødvendig garanti for et effektivt vern av landets sikkerhet. Situasjonen er ikke annerledes i vårt århundre. De grunnleggende geografiske forhold utgjør nemlig konstantene i utenrikspolitikk og militærpolitikk.

Imidlertid er det sikkert nok at den stadig gjentatte britiske kridikk av malmførselen gjennom den norske led førte til tysk engstelse for en britisk okkupasjon av vår vestkyst.

På dette grunnlag skriver Scharffenberg (side 4 i boken): «Hadde Tyskland grunn til å frykte en britisk-fransk okkupasjon i Norge? Den som svarer ja blir logisk forpliktet til å erkjenne at den tyske okkupasjon den 9. april 1940 var ikke folkerettsstridig.»

Det er — med tukt å melde — en pervers lære! Den går i all sin nakenhet ut på at hvis en makt mener seg å ha grunn til å frykte for at en annen makt begår en rettskrenkelse, har den fryktende makt rett til å begå den samme rettskrenkelse — eller en enda større.

Jeg vet ikke om overlege Scharffenberg har overveld hvilke konsekvenser for den nuværende internasjonale situasjon anerkjennelsen av en slik teori ville ha.

Nokså ufattelig er det forresten hvordan den mann som har fremstilt denne teori, kan være tilhenger av en nøytralitetspolitikk. For hvis en makt som mente seg å ha grunn til å frykte for at en annen makt ville bemektige seg et nøytralt territorium, i og med denne frykt skulle få rett til å bemektige seg det samme territorium, ville enhver nøytralitet være verdiløs.

Nu er det forresten en kjensgjerning at der på et møte av de alliertes øverste krigsråd i London 3. april 1940 ble besluttet å sende en flåteavdeling til de norske farvann. Denne medførte også tropper. Kommandoen førtes av admiral Evans. Men kildene taler avgjort for at de allierte på dette tidspunkt satt inne med kjennskap til de forberedelser til det tyske overfall på Norge, som allerede hadde pågått i noen tid. Admiral Evans ble forresten kalt tilbake, slik at hans eskadre ikke kom til å begå noe nøytralitetsbrudd overfor Norge. Dessuten står det fast at på det tidspunkt da tyskerne traff sine avgjørende forberedelser til angrepet den 9. april, hadde de ikke noen anelse om beslutningen i det allierte krigsråd den 3. april. Formodenlig hadde de heller ikke noe kjennskap til den på det tidspunkt da overfallet fant sted.

La oss imidlertid forutsette at admiral Evans hadde foretatt landsetting av britiske tropper eksempelvis i Stavanger og Narvik! Ville da en slik handling gitt tyskerne rett til å bemektige seg hele Norge?

På grunnlag av den folkerettslige teori kan der trygt svares nei på dette spørsmål.

Teorien går nemlig ut på at dersom en krigførende makt bemektiger seg et støttepunkt på en nøytral macts territorium, blir dette punkt trukket inn på krigsskueplassen, og motstanderne vil da ha rett til å foreta militære operasjoner mot det samme punkt. Disse operasjoner vil kunne fortsette inn i den krenkende macts stridskrefter er blitt fordrevet. Derimot gir en slik krenkelse av et enkelt punkt eller enkelte punkter på nøytralt territorium motstanderen ikke rett til å bemektige seg andre deler av dette territorium, enn si hele det

land som er blitt krenket. Denne lære er også logisk sett den eneste naturlige og forsvarlige. Folkerettsreglene om nøytralitet har jo nemlig til formål å verne det nøytrale områdes ukrenkelighet, men dette formål kan bare nås hvis rettsreglene hindrer at en begått nøytralitetskrenkelse utløser andre, kanskje enda alvorligere nøytralitetskrenkelser.

I norsk folkerettslig litteratur er det her drøftede spørsmål behandlet av professor Frede Castberg i hans bok «Norge under okkupasjonen» (side 170—175), som knytter sin fremstilling til problemet om den greske nøytralitet i 1918.

Til dette kommer at de tyske overgrep mot Norge den 9. april 1940 ikke innskrenket seg til hva der fra tysk side kunne være kalt «forebyggende okkupasjons handlinger», men var en full krigersk aksjon som åpnet krigstilstand med Norge uten at der var erklært krig eller overbrakt noe ultimatum. Her gjorde tyskerne seg skyldig i et brudd på den tredje Haag-overenskomst av 18. oktober 1907. Dennes artikkel 1 lyder nemlig (i oversettelse til norsk) således: «De kontraherende makter erkjenner at fiendtligheter mellom dem ikke skal begynne uten et forutgående uttrykkelig varsel som skal ha form enten av en krigserklæring ledsaget av grunner eller av et ultimatum med betinget krigserklæring. Overenskomsten var ratifisert av det tyske rike.

Enda mindre ville den britiske landgang, som altså ikke fant sted, gitt tyskerne rett til å foreta oppbygginger av Norges statsforfatning og til å gjennomføre foranstaltninger for «a nazifisere» landet. Etter den fjerde Haag-overenskomst, som også var ratifisert av det tyske rike, er nemlig okkupanten pliktig til å respektere de lover som gjelder i landet, med mindre «absolutte hindringer» stiller seg i veien for det.

Selv om man legger Scharffenbergs ikke-foreliggende hypotetiske forutsetninger til grunn, må således det tyske angrep på Norge 9. april 1940 og den etterfølgende okkupasjon betegnes som folkerettsstridige, og det er egnet til å vekke den høyeste forbauselse at en mann med dr. Scharffenbergs logiske forutsetninger kan være så blind på dette viktige punkt. Så meget større grunn til å være overrasket må man ha, når man kjenner til de uforferdede protester mot de tyske overgrep som kom fra Scharffenbergs side den gang han levde under det umiddelbare inntrykk av tyskernes framferd.

Scharffenberg legger også i en annen forbindelse for dagen en merkelig misoppfatning av de folkerettslige regler. Det er under behandlingen av den henvendelse som utenriksminister Koht den 20. mars 1940 rettet til Forsvarsdepartementet. Her henstilte utenriksministeren til dette departement «snarest mulig å ta opp til overveelse spørsmålet om utlegging av minir i visse deler av norsk territorialfarvann. Han tilføyde at han ville henlede oppmerksomheten på fordelen ved — i tilfelle — å velge farvannet vestenfor Karmøy, idet en sperring her kunne utføres slik som det ble

gjort under verdenskrigen». Da det tyske overfall kom, var der forresten ennå ikke blitt foretatt noen slik norsk mineutlegging, — de norske myndigheter utmerket seg i det hele tatt ikke ved erte til rask handling i månedene før 9. april 1940. Men Scharffenberg skriver om utenriksministerens henvendelse: «Den mineutlegging den norske regjering forberedte, ville vært et brudd på norsk nøytralitet.» Scharffenberg begrunner ikke påstanden, men han finner den så viktig at han kursiverer den.

Det er ikke godt å vite hva han støtter denne fordømmelsesdom til. I den åttende Haag-overenskomst er det uttrykkelig hjemlet de nøytrale makter rett til å utlegge «selvirkende støtminer foran sine kyster». I utenriksministerens brev er det også nevnt at både Danmark, Sverige og Nederland hadde benyttet seg av denne rett.

Scharffenberg må derfor tenke seg at selv om en slik mineutlegging i seg selv er fullt ut folkerettslig hjemlet, så ville den bli en uenyttralt handling hvis den foregikk på et senere tidspunkt under en krig og etter anmodning fra den ene av de krigførende makter.

Men mot en slik oppfatning kan der anføres en avgjørende presedens. Den mineutlegging under den første verdenskrig som fant sted fra norsk side vest for Karmøy sommeren 1918 og som der henvises til i utenriksministerens skriv, fant nemlig sted for å innstøt komme britiske ønsker og på et tidspunkt da krigen all hadde vært i over 3½ år. Da meldingen om mineutleggingen var blitt offentliggjort, søkte den daværende tyske minister i Kristiania, admiral von Hintze, utenriksminister Ihlen for å be om nærmere opplysninger. Han fikk også svar på de spørsmål han stilte. Men han nedla ikke noen protest, og gjorde ikke gjeldende at mineutleggingen skulle være folkerettsstridig. Den keiserlige tyske minister i Kristiania hadde således en riktigere oppfatning av og større respekt for Norges rett som nøytral makt enn Johan Scharffenberg.

Det aller underligste ved Scharffenbergs bok er dog ikke selve innholdet av hans folkerettslige teorier, men den betydning han tillegger dem. Sammenligner man nemlig hans bemerkninger på side 7 og side 57, må man komme til det resultat at Scharffenberg i disse teorier ser et politisk våpen som kan gi støtte til en norsk utmelding av De forente nasjoner og et brudd med de andre Atlanterhavsmakter. Scharffenberg «tar» dog kunne finne at Norge har sin selvstendige plass i De forente nasjoner, og at vår tilslutning til Atlanterhavspakten er begrunnet i folkets håp om at denne skal kunne danne et effektivt vern mot den kommunistiske nymperialisme. Den overbevisning det overveidende flertall i vårt folk har vunnet om det ideell riktige og reell tjenlige i denne politikk, kan selvsagt ikke rokkes ved fremsettelsen av dårlig begrunnede teorier om forhistorien til det tyske angrep på Norge i 1940.

Wilhelm Keilhau

Professor Keilhau angrep

Herr professoren bebuder en senere artikkel. Jeg vil vente med mitt svar til den er offentliggjort. Oslo, 2. januar 1951.

Johan Scharffenberg.